

ШКОЛЬНАЯ ПРОГРАМА

Хрэстаматыя па літаратурным чытанні 3 клас

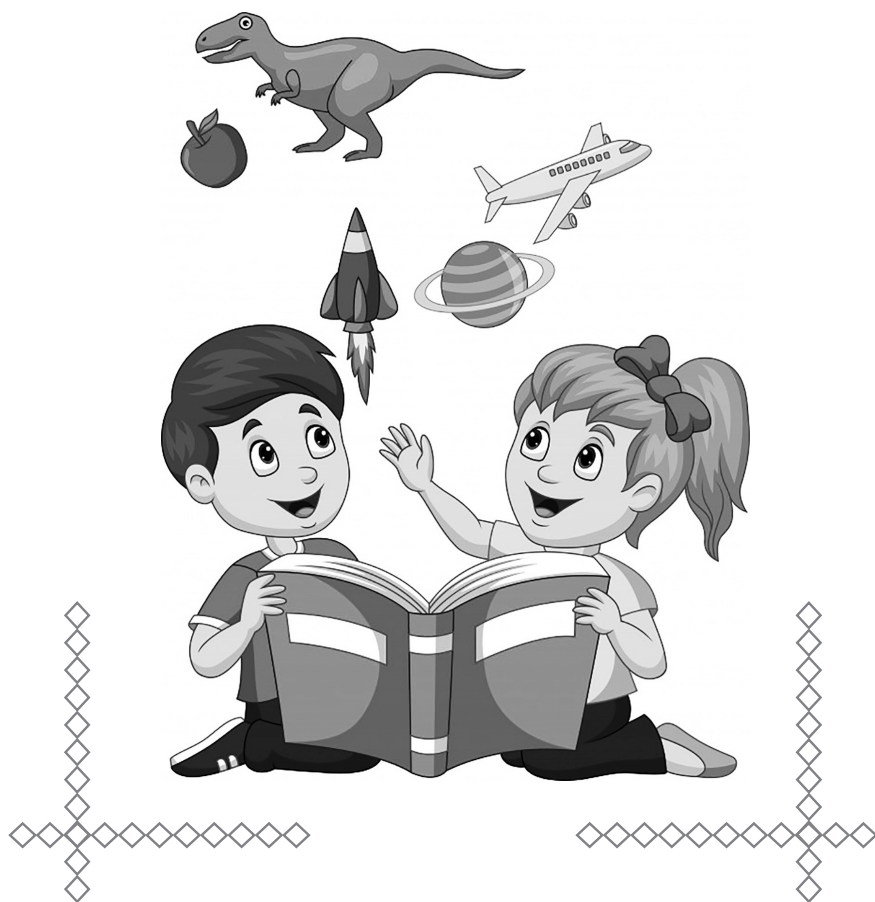
Дапаможнік для вучняў устаноў
агульнай сярэдняй адукацыі
з беларускай і рускай мовамі навучання

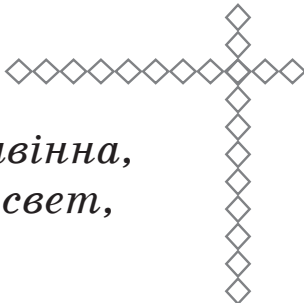
Мінск

«Сэр-Віт»
2021

Прыгожая птушка пер'ем, а чалавек вучэннем

*Усё пакінуць след павінна,
Бо, як пачаўся белы свет,
Прамень,*

пясчынка

і расліна

Нязменна пакідаюць след.

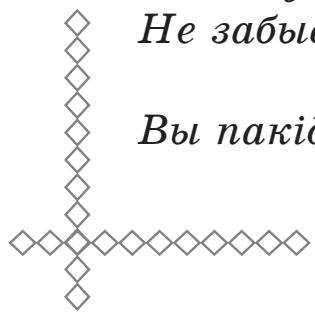
...

*Вы выйшлі ўдалеч, маладыя,
Вам доўга крочыць праз гады.
Не забывайцеся ж,*

якія

Вы пакідаеце сляды.

П. Броўка.

Цяжкая задача

– У маім задачніку гэтай задачкі няма, – сказала яна настаўніцы.

– Як гэта няма?! – здзівілася Вольга Паўлаўна. – Хіба ў цябе не такі задачнік, як у іншых вучняў?

– Няма... – паўтарыла Ганя, паціскаючы плячыма.

– Хто яшчэ не знайшоў у сваім задачніку гэтай задачкі? – спытала настаўніца, абводзячы позіркам прыціхлы клас.

Вучні маўчалі.

– Выходзіць, што толькі ў Ганіным задачніку яе няма, – сказала Вольга Паўлаўна. – Дай мне свой задачнік, Ганя. Можа, у ім старонкі пераблытаны?

— А задачнік я дома пакінула, — прамовіла Ганя. — Навошта мне такі задачнік? Я новы куплю.

– Задачнік трэба заўсёды прыносіць у клас. Хіба ты забылася пра гэта?

– Забылася, – ледзь чутна прамовіла Ганя, і твар яе пачырванеў.

– Ну што ж, калі ты не рашыла дома задачку, ідзі да дошкі, – сказала настаўніца.

Ганя падышла да дошкі, узяла ў рукі крэйду, запісала ўмову задачы, якую прадыхтавала ёй Вольга Паўлаўна, падумала крыху і пачала рашаць.

А настаўніца тым часам хадзіла паміж парт, пазірала час ад часу на дошку, слухала тлумачэнні Гані, а калі тая памылялася, папраўляла яе.

Параўняўшыся з Ганінай партай, Вольга Паўлаўна заўважыла на падлозе кніжку. Відаць, дзяўчынка незнарок скінула яе, калі заспяшалася да дошкі. Вольга Паўлаўна падняла кніжку, усміхнулася і пачала гартаць.

– Усё, – зірнула Ганя на настаўніцу.

– Сядай, правільна рашыла, – сказала Вольга Паўлаўна. Ганя паклала крэйду, выцерла анучкай пальцы і, задаволеная, пайшла да сваёй парты.

– Вазьмі свой задачнік, – падала ёй настаўніца кніжку.

Ганя залілася чырванню і вінавата паглядзела на Вольгу Паўлаўну.

Першы настаўнік

Дзеці сядзелі за партамі і насцярожана пазіралі на настаўніка. Сёння яны першы раз прыйшлі ў першы клас і чакалі першага ў сваім жыцці ўрока. А настаўнік нечага марудзіў. Доўга гартаў класны журнал, штосьці ў яго запісваў. Урэшце падняў галаву, зірнуў на клас праз шкельцы акулераў і сказаў:

– Дарагія мае хлопчыкі і дзяўчынкі! Сёння для вас пачынаецца дарога ў вялікае жыццё, у светлую краіну ведаў. Аднак не спяшайцеся разгортваць свае буквары – часу ў нас наперадзе шмат, буквар мы адолеем. Давайце проста пагаворым, пазнаёмімся бліжэй, бо нам усім крочыць разам доўга, праз цэлыя гады... Напачатку я раскажу вам пра тое, чаму стаў настаўнікам. Раскажу пра чалавека, якому абавязаны вельмі многім, і ў першую чаргу тым, што вось сёння я тут, у класе, разам з вамі...

Настаўнік памаўчаў, устаў, прайшоўся па класе, пасля загаварыў зноў:

— Гэта было даўно. У гады вайны. Калі яна пачалася, мне было столькі ж, колькі зараз вам, і я павінен быў ісці ў школу. Але школу спалілі фашысты, настаўніка яны расстралялі, і вучыцца мне тады не давялося.

Жыў я з маці ў вёсцы. Хата наша стаяла на канцы, пры лесе. І, пэўна, па гэтай прычыне да нас часта заходзілі партызаны. Ці на заданне ідуць, ці з задання вяртаюцца — абавязкова зойдуць абагрэцца, з’есці гарчай бульбы.

Часцей за ўсё да нас заходзілі падрыўнікі. Яны хадзілі на чыгунку, падрывалі варожыя цягнікі, каб фашысты, іхнія танкі і гарматы не даехалі да фронту. І быў сярод падрыўнікоў вясёлы і добры дзядзька Васіль. Заўсёды, калі б ні зайшоў, прыносіў ён мне які-небудзь ласунак: то яблык, то драбок цукру, то сухі акрайчык хлеба. А аднаго разу прынёс мне кніжку. Падаў і сказаў: «Чытай, хлопча. Дужа цікавая казка пра тое, як дзед замест сваёй кабылы злавіў і асядлаў мядзведзя. Якуб Колас напісаў гэтую казку...» А я ўзяў кніжку і збянтэжыўся — чытаць жа я не ўмеў.

Дзядзька Васіль спяхмурнеў, а затым усміхнуўся: «Не бядуй! Навучу цябе чытаць. Я ж, брат, да вайны настаўнікам быў, а не падрыўніком». І ў той жа вечар паказаў мне некалькі літар. Праз нейкі тыдзень я ўжо ведаў усе літары, а праз месяц-другі амаль бегла чытаў. Тую кніжку, што прынёс мне дзядзька Васіль, я прачытаў не адзін раз і ведаў яе на памяць. Ён жа і пісаць мяне навучыў. Памятаю, як рады быў дзядзька Васіль, калі я ўпершыню сам напісаў словы, якія шмат разоў чытаў у партызанскіх лістоўках і газетах: «Смерць фашысцкім акупантам!» Ён падхапіў мяне на рукі, падкінуў пад столь і сказаў: «Малайчына, хлопча! Вось прагонім фашыстаў, пойдзеш ты ў школу, пасля інстытут скончыш і будзеш сам настаўнікам, як і я, і будзеш вучыць грамаце іншых...»

А потым дзядзька Васіль перастаў заходзіць да нас. Я прыставаў да партызанаў, пытаўся, чаму яго няма з імі, а яны чамусьці хавалі ад мяне вочы і адказвалі: «Ён цяпер не ў нашай групе. Няма зараз з намі твайго дзядзькі Васіля». І толькі пасля, праз некаторы час, сказалі мне

праўду. Дзядзька Васіль загінуў. Фашысты, баючыся партызанаў, мініравалі падыходы да чыгункі. Вось дзядзька Васіль і падарваўся аднойчы на фашысцкай міне...

Настаўнік змоўк, зняў акуляры, старанна працёр іх насоўкай, уздыхнуў:

– Вось тады я і даў сабе слова: абавязкова выканаць наказ дзядзькі Васіля і стаць настаўнікам... Я рады, дзеці, што раблю тое, пра што марыў мой першы настаўнік. А марыў дзядзька Васіль пра тое, каб пасля вайны зноў прыйсці ў школу і вучыць дзяцей.

Нечакана настаўнік спытаў:

– Ну, а хто з вас ведае, чыё імя носіць наша школа?

Адна дзяўчынка нясмела падняла руку:

– Я ведаю.

– Калі ласка, – сказаў настаўнік.

– Школа наша носіць імя Паўлаўца, – паднялася дзяўчынка.

Настаўнік падышоў да яе, паклаў на плячо руку:

– Правільна, імя Паўлаўца. Васіля Пятровіча Паўлаўца. Імя таго самага дзядзькі Васіля, пра якога я вам раскажваў...

Змест

Прыгожая птушка пер'ем, а чалавек вучэннем

Ядвіга Бяганская

Цяжкая задача..... 5

Мікола Гіль

Першы настаўнік..... 7

Уладзімір Корбан

Тры вучні 11

Васіль Хомчанка

Коска 15

Алена Масла

Як з'явіўся апостраф 18

Увосень і верабей багаты

Рыгор Ігнаценка

Грыбнік..... 25

Іван Навуменка

Пачыналася восень 27

Цётка

Чаму птушкі адлятаюць (урывак з апавядання «Пералётныя птушкі»)..... 29

Чалавек без радзімы, што салавей без песні

Адкуль пайшлі беларусы (легенда) 33

<i>Артур Вольскі</i>	
Роднае слова (казка)	35
<i>Васіль Жуковіч</i>	
Няма даражэйшай зямлі	38
<i>Уладзімір Караткевіч</i>	
Родная зямля	40
<i>Янка Купала</i>	
Сын і маці	41
<i>Янка Сіпакоў</i>	
Першы астраном (урывак з кнігі эсэ «Зялёны лісток на планеце Зямля. Партрэт Беларусі»)	45

Добры чалавек і жывёлу шкадуе

<i>Алесь Асіпенка</i>	
Прыгожая лісіца	51
<i>Міхась Даніленка</i>	
Журка.....	53
<i>Уладзімір Дубоўка</i>	
Шануйце ўсё жывое	55
<i>Алесь Пальчэўскі</i>	
Крыўда.....	56
<i>Пятро Рунец</i>	
Ліпка	61
<i>Васіль Хомчанка</i>	
Дзядоўнік	65
<i>Авяр'ян Дзеружынскі</i>	
Азбука птушак.....	67

Зімовы дзянёк, што камароў насок

Генадзь Аўласенка

Хто як зімуе 77

Клайдзія Каліна

Зімовы Дуб (казка) 79

Уладзімір Карызна

Гуканне Дзеда Мароза 81

Кандрат Крапіва

З Новым годам 81

Як ты да людзей, так і людзі да цябе

Генадзь Аўласенка

Як мухаморы вайну пачыналі 85

Ядвіга Бяганская

Аленчыны канькі 87

Алесь Пальчэўскі

Добрае слова 90

Мікола Янчанка

Адведалі 92

Добрае дзіця бацькоў думкі згадвае

Алена Васілевіч

Мая гаспадарка 99

Міхась Даніленка

Самыя дарагія падарункі 103

Лідзія Арабей

Мама 105

Вясенні дзень год корміць

Янка Галубовіч

Не пакінулі ў бядзе..... 113

Янка Галубовіч

Салодкі кляновік..... 114

Якуб Колас

Першы гром..... 116

Пайлюк Прануза

Ручаёк..... 117

Уладзімір Ягоўдзік

Вялікая сініца і яе сястрыца..... 118

Уладзімір Ягоўдзік

Два браты-вераб'і 120

Хто хоча шчасліва жыць, той працу павінен любіць

Васіль Вітка

Хто што робіць..... 125

Мікола Маляўка

Як дом будавалі 126

Даір Слаўковіч

Калі растуць агуркі 133

Мірна жыць – шчаслівым быць

Леанід Дайнека

Прынясіце кветкі салдатам..... 141

Іван Муравейка

На вайне і такое бывала 141

Іван Стадольнік

Боты 145

Мікола Гіль

Партызанскі фотаздымак 146

Выкарыстаная літаратура 152